

לימוד מסכת שביעית

אהרן אריאל לביא – arilavi@gmail.com

שבת הארץ

.. ש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה; ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור; את ספיים קצירך לא תקצור ואת ענבי דזיךך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ; והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך; ולבהמתך ולחיה אשר בארצך . יהיה כל תבואתה לאכל.

ויקרא כה, ג-ז

הקשר בין שבת בראשית לשבת השנים

מסכת שביעית – פרק א', הלכה א'

משנה:

עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי ובית הלל אומרים עד עצרת וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו.

גמרא:

כתיב [שמות כג יב] ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וכתוב בחריש ובקציר תשבות מה אנו קיימין אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואם לענין שבתות שנים והלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך אלא אם אינו ענין לשבת בראשית ולא לענין שבתות השנים תניהו ענין באיסור שני פרקים הראשונים בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ... רבי אחא בשם רבי יונתן בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו בשעה שאסרו למקרא סמכו בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואי זה זה זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואי זה זה זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ובשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה אף ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הקדמה ל'שבת הארץ':

את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה ... הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת על מכוונה, לידי עלייתה העצמית לרומו התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התוכן האלוהי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי, והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם.

הכנה לדין:

הגמרא משווה בין שבת בראשית, שנשמרת כל שבוע ימים, לבין 'שבת השנים', שנשמרת כל שבע שנים ועוסקת בזמן שאחריו כבר אסור לחרוש בשנה השישית (ערב שביעית), והזמן הראשון שאחריו מותר לקצור בשנה השמינית (מוצאי שביעית). אלא שאיסור זה בוטל בשנים מאוחרות יותר ובפועל איסור העבודה בשדה חל רק משקיעת החמה בערב ראש השנה של השנה השביעית ועד למוצאי ראש השנה בשנה השמינית.

שאלות לדין:

- א. מה ניתן ללמוד לגבי 'שבת השנים' מתוך ההשוואה ל'שבת בראשית'?
- ב. מה ההבדלים בין השתיים?
- ג. כיצד ניתן להבין לאור הדין בגמרא את אמירתו של הרב קוק: "את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה"?

חידוש הלכות השמיטה אחרי אובדן המסורת

מסכת שביעית - פרק א' הלכה ה'

גמרא:

רבי חייא בר אבא בעי קומי רבי יוחנן ועכשיו למה הן חורשין בזקינות אמר לו בשעה שניתנה הלכה ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרושו רבי בא בר זבדי בשם רבי חוניה דבקעת חוורן ערבה וניסוך המים ועשר נטיעות מיסוד הנביאים הראשונים מה ופליג רבי יוסי בן רבי בון בשם לוי כך היתה הלכה בידן ושכחוה ועמדו השנים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שבית דין נותנין נפשם עליו סופו להתקיים בידם כמה שנאמר למשה מסיני ואתיא כיי דמר רבי מנא [דברים לב מז] כי לא דבר רק הוא מכם ואם דבר רק הוא מכם למה שאין אתם יגיעין בו כי היא חייכם אימתי היא חייכם בשעה שאתם יגיעים בו.

הרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ, "הצדקה והחסד, הפרט והכלל", מתוך אסופת המאמרים "על הכלכלה ועל המחיה"

המטלה המוטלת על כתפיהם של אנשי ההלכה לתרגם את המצוות הסוציו-חקלאיות המקראיות לזמננו הם איננה רק חובה פרשנית המשתדלת להתגבר על אנכרוניזם בקריאת הטקסט המקראי. השארת מצוות הרווחה על פי פרשנותה החקלאית בלבד אוטמת אוזניה לשוועת הנזקקים וחוטאת באנכרוניזם הלכתי.

הכנה לדיון:

הגמרא שואלת מדוע נוהגים היום לחרוש גם 'בזקנות', כלומר לחרוש גם בשביל עצים זקנים עד ראש השנה. העניין המרכזי מבחינתנו הנו שהגמרא אומרת שלדעת רבי יוחנן שלוש ההלכות הנידונות ניתנו למשה בסיני והן: ניסוך המים בחג הסוכות, הבאת הערבות למקדש וההלכה הנוגעת לכמות הנטיעות בשטח מסויים שניתן לחרוש בשבילן עד ראש השנה של השביעית. לדעת רבי בא בר זבדי, לעומת זאת, הלכות אלו הן 'מיסוד הנביאים'. רבי יוסי בן רבי בון מיישב את המחלוקת ואומר שאכן אלו הלכות שניתנו במקור למשה בסיני יחד עם כל התורה שבעל-פה, אך הן נשכחו והנביאים הצליחו לגלות אותן מחדש על-ידי כך שמסרו את נפשם על העניין.

שאלות לדיון:

- א. מה המשמעות של 'נותנין נפשם עליו' לדעתכם, ומה היחס בין ההתעלות הנפשית הפנימית של הפוסק, הנביא, ההוגה לבין רגישותו לחברה הסובבת?
- ב. כיצד ניתן ללמוד מהתהליך שתואר בגמרא לאתגר הנוכחי של 'חידוש' הלכות שמיטה בעת הזאת?
- ג. האם כל מי שרוצה יכול 'למסור את נפשו' ולגלות מחדש מסורת שנשכחה, או שמא הדבר מסור ליחידי סגולה?

אחדות התורה ואחדות העם

מסכת שביעית - פרק ב', הלכה א'

משנה:

עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית משתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשין ליטע מקשעות ומדלעות אמר רבי שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה לבן עד הפסח ובשדה אילן עד העצרת.

גמרא:

עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית רבי מאיר ברם כררבי שמעון דברי הכל עד העצרת לא סוף דבר כשיש מוקשה ומודלה אלא אפילו מאחר שבני אדם עתידין ליטע במוקשיות ובמודלעות מותר אמר רבי שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו זה אומר כלה ליחה שלי וזה אומר לא כלה ליחה שלי אלא בשדה לבן עד הפסח ובשדה אילן עד עצרת מה בין שדה לבן לשדה אילן שדה הלבן על ידי שהוא עתיד לזרעה בתחילה צריך שתהא הליחה קיימת אבל שדה האילן על ידי שהיא נטועה מכבר אינו צריך שתהא רוב הליחה קיימת.

הכנה לדין:

המשנה שואלת עד מתי מותר לחרוש בשדה של תבואה וקטניות שאין בו עצים ('שדה הלבן'). לדעת רבי מאיר הדבר מותר על-פי כלל סובייקטיבי: עד הזמן שבו נוהגים אנשים לחרוש באותו מקום מותר לחרוש. רבי שמעון מזהיר שבמצב כזה תינתן 'תורת כל אחד ואחד בידו', ולמעשה לא תהיה הלכה אחידה אלא כל אחד יקבע מנהג לעצמו. במקום זאת הוא מציע כלל אובייקטיבי על-פי לוח השנה: ב'שדה הלבן' מותר לחרוש עד חג הפסח ובשדה שיש בו עצים מותר לחרוש עד חג שבועות.

שאלות לדין:

- א. מה הסכנה שרואה רבי שמעון בנתינת תורת כל אחד ואחד בידו?
- ב. מה ניתן ללמוד על מורכבות המתח שבין הכלל לפרט מתוך סוגייה זו?
- ג. האם בבואנו לחשוב מחדש על שנת השמיטה כמהלך לאומי חדש, עלינו לחפש כללים סובייקטיביים או אובייקטיביים?

מה בין חול המועד לשנת השמיטה

מסכת שביעית – פרק ב', הלכה ז'

מה בין שביעית מה בין מועד שביעית על ידי שהוא מותר במלאכה התירו בין דבר שהוא טורח בין דבר שאינו טורח מועד על ידי שאסור במלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד ובלבד דבר שאינו טורח ואית דבעי נשמעינה מן הדא שביעית ע"י שזמנה מרובה התירו מועד ע"י שזמנו קצר אסור ואותן שבעת ימים אחרות לא מסתברא מיעבדינון כשבע ימי הרגל ויהיו אסורין אשכח תני מרביצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד דברי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אסור.

הכנה לדין:

בסוגייה זו משווה הגמרא בין האיסורים הנוהגים בחול המועד לבין האיסורים הנוהגים בשנת השמיטה. לפי החלק הראשון של הסוגייה ההבדל בין חול המועד לשביעית הנו הבדל איכותי ומהותי: בשנת השביעית אין למעשה איסור מלאכה על האדם, אלא מצווה על מנוחת האדמה עצמה. בחול המועד, לעומת זאת, מצוות המנוחה הנה על האדם ולא על אדמתו או כליו. לכן בחול המועד יש איסורים רבים יותר מאשר בשנת השמיטה. אלא שהגמרא מביאה גם אפשרות אחרת ולפיה ההבדל הנו בסך-הכך כמותי: שנת השמיטה הנה ארוכה בהרבה מחול המועד ולכן התירו בה יותר דברים.

שאלות לדין:

- א. מה ניתן ללמוד מההבדל האיכותי וההבדל הכמותי בין שנת השמיטה לחול המועד?
- ב. האם הדבר נובע מהבדל מהותי בקדושת שני הזמנים או מעניין מעשי של אורכם?
- ג. מהי העמדה הנפשית הנגזרת מתוך כך ביחס לשנת השמיטה? האם מדובר בשנה שכולה סוג של חול המועד, או שמא חול המועד הנו שנת שמיטה בזעיר אנפין כל חצי שנה?

מראית עין וחשדנות בשמיטה

מסכת שביעית - פרק ג', הלכה א'

משנה:

מאימתי מוציאים זבלין לאשפתות משיפסקו עובדי עבודה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר משיבש המתוק רבי יוסי אומר משיקשור עד כמה מזבלין עד שלוש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות ושל לתך לתך מוסיפים על האשפלות ואין מוסיפין על האשפתות רבי שמעון אומר אף על האשפתו.

גמרא:

עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו סילני שאל לרבי חייא בר בא ואמר ליה רבי אמר שרא ליה והוון אמרין דו נסב והורי על גרמיה לצאת לחוץ לארץ דלא למיסב מעשר מעתה אפילו משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית עין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא יודעין הן בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו אמר רבי יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית עין.

הכנה לדין:

המשנה שואלת מאיזה שלב בשנת השמיטה מותר להוציא את הזבל (שהיה אורגני בלבד באותה תקופה) לשדה כך שהדבר לא יראה כזיבול השדה אלא יהיה ברור שזו פשוט הוצאת זבל החוצה, וקובעת שמותר להוציא את הזבל לאחר שהסתיימה עונת הזיבול. הגמרא מבחינה בין מראית עין מצד בני העיר של האדם המוציא את הזבל, שיודעים אם יש לו 'שדה שלחין' הזקוק לזיבול או לא, לבין מראית עין של עוברים ושבים שאינם מהקהילה המקומית. כך שלמעשה, אדם שיש לו שדה שלחין, כלומר שדה המושקה בצורה מלאכותית, אינו רשאי להוציא את הזבל לשדהו לאורך כל שנת השמיטה.

מסכת שביעית - פרק ד', הלכה א'

משנה:

בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס ומשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואין צריך לומר שיקצץ להן מזונות.

גמרא:

אמר רבי יונה הכין צורכה מיתני בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט בשל חבירו בין דקים וגסים נחשדו להיות מלקטין דקים והן אומרים בגסין ליקטנו התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרים שלא בטובה ליקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי אמר רבי זעירא ראשונה ראשונה מתקיימים ... מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקין בין גסין בשביעית אבל לא במועד אף באבנים כן אשכח תני אף באבנים הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות רבי יוסי בשם מנחם רבי עקיבא עבד כשיטתיה חמא חד איזמר כרמא א"ל ולית אסור א"ל לעקלין אנא בעי הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות.

הכנה לדין:

המשנה, וביתר הרחבה הגמרא, מציגות תהליך התפתחות היסטורי של הלכה מסוימת בשמיטה: בזמנים עברו התירו לאנשים להוציא עצים, אבנים ועשבים מתוך שדותיהם בכדי להשתמש בהם וסמכו עליהם שהם לא עושים זאת כדי לעקוף את ההלכה ולמעשה לתקן את השדות עצמם. אלא שלאחר מכן התרבו האנשים שהשתמשו בפרצה הזו בחוק כדי לעבור על הלכות שמיטה, ולכן החכמים נאלצו להחמיר את הגדר ההלכתי והתירו לאדם להוציא עצים, אבנים ועשבים רק משדה של חברו וזאת מבלי לקבל על כך טובת הנאה כלשהי (ואז אין חשש שהוא עובד על תיקון שדה חברו וברור שהוא מלקט רק בשביל הדברים עצמם לשימוש האישי). אלא שגם גדר זה לא החזיק מעמד ונאלצו להרחיב את האיסור (אם כי לדעת רבי זירא הרחבה שנייה זו לא התבצעה).

בהמשך מובאת דעה של תנא אחר שהתיר ללקט עצים, אבנים ועשבים גסים ואומרת הגמרא שרק הלב של אותו יודע אם הוא עושה כן בכדי 'לעקל' (להשתמש באבנים לבנייה, דבר המותר) או 'לעקלקלות' ('להתעקל' מסביב להלכה ולתקן את השדה באיסור). לבסוף מסופר שרבי עקיבא היה מסתובב בין השדות כדי לפקח על שמירת השמיטה, וראה אדם מוציא אבנים מכרמו ושאל אותו האם אין הדבר אסור. אותו אדם ענה לו שהוא מוציא את האבנים בשביל העקל של בית הבד, ורבי עקיבא משיב שאכן רק לבו של אותו אדם יודע האם הוא מוציא את האבנים לצורך העקל או לעקלקלות.

שאלות לדין:

- א. כיצד ניתן להבין את המושג 'מראית עין'? מאילו מקומות נוספים ביהדות אנו מכירים אותו?
 ב. מדוע מקנה הגמרא חשיבות רבה כל-כך למראית עין, עד כדי הטלת איסור משמעותי על הפרט?
 ג. מסכת שביעית עוסקת בסוגייה של מראית עין מספר פעמים, ואף מספרת על סיורים של החכמים בין השדות לצורך פיקוח על השמיטה ונסיונות של האנשים לעקוף את חוקי השמיטה. מה ניתן ללמוד מכך על האופן בו נשמרה שנת השמיטה בציבור הרחב בימי קדם? אילו לקחים ניתן להפיק לימינו?

עניים, עשירים, רכוש פרטי ומסחר בשנת השמיטה**מסכת שביעית - פרק ה', הלכה ב'****משנה:**

לוף שעברה עליו שביעית רבי ליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים רבי יהושע אומר אם לקטו עניים את עליו לקטו ואם לאו אין לעניים עמו חשבון.

גמרא:

רבי חזקיה פתר מתניתין ערב ראש השנה שביעית נטעו ערב ראש השנה שביעית ועשה ביצה בתחילת שביעית ודיכנו בשביעית ועקרו בסוף שביעית אין תימר דיכנו כעקור כולו לבעל הבית אין תימר אין דיכנו כעקור אין כולו לבעל הבית לפיכך אין לעניים עמו חשבון.

הכנה לדין:

הלוף הוא סוג של בצל, ובסוגייה שלפנינו מדובר בלוף שנשתל באדמה בשנה השישית והוסיף לנפחו כביצה, ובשנה השביעית 'דיכנו' בעל השדה את עליו (כלומר, מעך. בנוסחים אחרים רשום: 'ריכנו', מלשון 'הרכין'), וזאת בכדי למנוע את המשך גדילתו כך שהוא לא יחשב כיבול שביעית. כעת נשאלת השאלה האם 'דיכנו' הנו זהה לעקירת הלוף או לא, כלומר האם לעניים יש חלק בלוף זה או לא. הגמרא מביאה מספר דעות ואפשרויות, כאשר העיקר הוא שמאחר ומדובר בספק מסוג כזה או אחר לא ניתן לקבוע באופן מוחלט האם הלוף שייך כולו לבעל הבית או כולו לעניים ולכן עליו 'להתחשב' איתם ולהגיע להסדר לחלוקת הלוף, ויש כמה שיטות בעניין.

מסכת שביעית - פרק ז', הלכה א'**משנה:**

הצבע צובע לעצמו לא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מותר למוכרו לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למוכרו צידי חיה עופות ודגים שנתמנה להן מינין טמאין מותר למוכרן ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו לכך וחכמים אוסרין.

גמרא:

לא יהו חמשה מלקטין ירק ואחד מוכר אבל מוכר הוא שלו ושל חבירו חמשין אחין מלקטין ואחד מוכר על ידיהן אמר רבי יוסי בן רבי בון ובלבד שלא יעשו פליטר שלא יהא מזבין בה בכל שנה ואית דבעי מימר שלא יהא מזבין בהו בכל שעה תני החנווני שהיה מבשל ירקות בשביעית לא יהא מחשב שכרו על דמי שביעית אבל מחשב הוא על היין ועל השמן ועל האבטלה רבי לא מפקיד לאילין חלטוריא לא תיהוון מחשבין אגריכון על משחא אלא על חיטיא. תמן תנינן אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא הרי זה מותר היאך עבידא היה יושב ובטל ממלאכתו כל שני שבוע כיון שבאת שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע כיון שבא שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אף על פי שאין עמו מלאכה אחרת מותר.

הכנה לדין:

סוגייה זו עוסקת באיסור על סחר בפירות שצמחו בשנת השמיטה, ואפילו למי שמוכר אוכל מבושל אסור לגבות כסף עבור פירות השביעית שבישיל אלא רק עבור הדברים הנלווים ועבור הזמן שהשקיע בבישול עצמו. לאחר מכן מבחינה הגמרא בין אנשים שבשש השנים האחרות אין להם עיסוק קבוע והם מנצלים את שנת השמיטה לצורך 'עסקים מפוקפקים' של סחר בפירות שביעית, לבין אנשים שאמנם חוטאים באותו חטא אך מאחר ויש להם עיסוק קבוע בשש השנים האחרות חומרת המעשה שלהם פחותה ואותו אדם יכול להעיד בבית-דין בעוד שהראשון מאבד אפילו את כשירותו לשמש כעד מהימן.

יוסי צוריה, "עבדי הזמן", מתוך אסופת המאמרים "על הכלכלה ועל המחיה" עקרון ההפקרה משמעו שימוש חופשי בתוצרת. בעולם ההי-טק, ניתן להציע שבמהלך שנת השביעית כל התוכנות הקיימות בשוק תחולקנה בחינם (FreeWare) לכל דורש. כך יוכלו גם יחידים או אומות שאין ידם משגת בדרך כלל את הפיתוחים הטכנולוגיים האחרונים, להתנסות לאורך זמן בתוכנות שונות, לשפר את איכות חייהם ולצמצם את הפער הטכנולוגי בתוך החברה ובין האומות ... אימוץ עקרונות אלו על ידי התעשייה העולמית יכול להוות לא רק פתרון צודק מבחינה מוסרית על ידי סגירת פערים כלכליים בין יחידים ובין קבוצות, אלא גם פתרון חכם המאפשר צמיחה מואצת. רעיון בסיסי זה הופיע בכתביהם של הוגים ציוניים מודרניים כהרצל, ז'בוטינסקי, שבתי בן דב ואחרים ... האם זה רציני? האם חזון זה הינו בר-מימוש? ... כמובן, כדי שהחזון המלא המשורטט כאן יתממש צריכים להתחולל שינויים כבירים בתפישות של האליטה הכלכלית והפוליטית המובילה את העולם. לדעתי האפשרות לשינויים אלו לא רק קיימת, אלא על כל אחד מאיתנו, המאמין בצורך של שינויים אלו – מוטלת החובה לעזור לה להתממש ובכך לקדם את עולמנו לקראת חזון הנביאים על עולם מתוקן במלכות שדי, או לפחות טוב יותר מזה הנוכחי.

שאלות לדיון:

- א. כיצד יתכן שעל בעל השדה 'לעשות חשבון' עם העניים ומה משמעות הדבר מבחינת היחס לרכוש פרטי בשנת השמיטה ובכלל?
- ב. מה משמעות איסור הסחר בפירות שנת השביעית?
- ג. מדוע מחלקת הגמרא בין סוחר בפירות שביעית שיש לו עיסוק קבוע בשש השנים האחרות לבין אחד שאין לו, ומה יכול דבר זה ללמד אותנו על תעסוקה ועשייה בשש השנים שלפני השמיטה?
- ד. מה עושה שנת השמיטה לסדר חברתי והכלכלי המקובל בשש השנים האחרות? אילו רעיונות מעשיים הרלבנטים לזמננו ניתן להציע?

שמיטת כספים

מסכת שביעית - פרק י', הלכה א'

משנה:

השביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר הקפת החנות אינו משמטת אם עשאה מלוה הרי זו משמטת רבי יהודה אומר הראשון ראשון משמט שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זו משמט רבי יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמטת אינה פוסקת בשביעית אינה משמטת השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה אם היה החודש מעובר משמיט ואם לאו אינה משמיט האונס והמפתה והמוציא שם רע וכל מעשה ב"ד אינן משמיטין המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית-דין אין משמטין.

גמרא:

אמר רבי בא בר ממל עמרם רב מתנה בשם רב המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו השביעית משמטתו אשכח תני רבי ישמעאל קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא היא שנת השבע היא שנת השמיטה ומה תלמוד לומר [דברים טו ט] קרבה שנת השבע שנת השמיטה שלא תאמר כל שש שנים שדה לפני כרמו לפני ולאחר שש שנים בהשמט כספים הוא ולא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה.

הכנה לדין:

הפרק האחרון במסכת שביעית עוסק בשמיטת כספים, וסוגיית המבוא שלו פורשת את עקרונות העניין: כל הלוואה, בין שנעשתה על-פי שטר כתוב ובין ללא שטר, נשמטת (כלומר, מתבטלת) בסוף שנת השמיטה והמלווה איננו יכול לתבוע יותר את חובו מהלווה. אך ישנם כמה יוצאים מן הכלל:
 א. חובות שנוצרו בראש השנה של השנה השביעית ויש ספק לגבי מעמדם.
 ב. חובות שנוצרו בעקבות פסיקה של בית-הדין (כגון קנסות האונס והמוציא שם רע).
 ג. המלווה בתמורה למשכון.
 ד. הלוואה של נכסי דלא-ניידי.

ה. הלוואה שנמסרה לבית-הדין (זהו למעשה היסוד לפרוזבול, שהנו שטר בו המלווה מעביר את חובותיו לרשות בית-הדין ולכן הם אינן מתבטלים בסוף השמיטה).

בקטע המובא מהגמרא נאמר שגם הלוואה שניתנה ללא הגבלת זמן נשמטת, והמפרשים מסבירים שהדבר תקף אפילו להלוואה שניתנה פחות משלושים יום לפני סיום השמיטה. שלושים יום הנו הזמן המינימלי למתן הלוואה ורק אחריו ניתן לבקש לגבות אותה חזרה, ומשמעות הדבר היא שאפילו הלוואה שלמעשה מעולם לא היתה אפשרות לגבות אותה נשמטת.

שאלות לדין:

א. מה היא לדעתכם מטרת שמיטת הכספים והאם היא הצליחה להשיג את מטרתה?
 ב. האם מנגנון שמיטת הכספים היה מעודד הפקרות פיננסית או דווקא יזמות ונטילת סיכונים?
 ג. מכל מרכיבי השמיטה, מרכיב שמיטת הכספים הנו הרלבנטי ביותר לרובנו בחיי היום-יום והוא בתוקף בכל העולם ולא רק בארץ-ישראל (בניגוד לשמיטת הקרקעות למשל). כיצד ניתן לדעתכם ליישם מנגנון זה באופן מציאותי בימינו?

שמיטה ויובל, ארץ-ישראל וחוץ-לארץ

מסכת שביעית - פרק י', הלכה ב'

אמר רבי חונא קשיייתא קומי רבי יעקב בר אחא כמאן דאמר מעשרות מדבר תורה והלל מתקין על דבר תורה אמר רבי יוסי וכי משעה שגלו ישראל לבלל לא נפטרו מן המצוות התלויות בארץ והשמטת כספים נוהג בין בארץ בין בחוץ-לארץ דבר תורה חזר רבי יוסי ואמר [שם ב] וזה דבר השמיטה שמוט (כל) בשעה שהשמיטה נוהגת דבר תורה השמט כספים נוהגת בין בארץ בין בחוץ-לארץ דבר תורה ובשעה שהשמיטה נוהגת מדבריהם השמט כספים נוהגת בין בארץ בין בחוץ-לארץ מדבריהם תמן אמרין אפילו כמאן דאמר מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהם דתני [שם ב] וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומר שני שמיטין הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהג דבר תורה פסקו יובלות שמיטה נוהגת מדבריהן אימתי פסקו היובלות [ויקרא כה י] יושביה בזמן שיושביה עליה לא בזמן שגלו מתוכה היו עליה אבל היו מעורבבים שבט יהודה בבנימין ושבט בנימין ביהודה יכול יהו היובלות נוהגין תלמוד לומר יושביה לכל יושביה נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובלות.

הכנה לדיון:

הגמרא מביאה את הדעה לפיה שמיטת הכספים תקפה מן התורה בכל מקום ובכל זמן מכיוון שהיא איננה תלויה בארץ, ורק המצוות התלויות בארץ התבטלו מן התורה ומקויימות מדרבנן בלבד. מכאן מגיעה השאלה כיצד יכול היה הלל הזקן להתקין את הפרוזבול שהלכה למעשה עוקר מצווה מן התורה? אך רבי יוסי חוזר ואומר ששמיטת הכספים תלויה בשמיטת הקרקע, וכאשר שמיטת הקרקע נוהגת רק מדברי חכמים אז גם שמיטת הכספים נוהגת רק מדברי חכמים (ולכן הגביל רבי חונה את שאלתו רק לשיטת מי שסובר ששמיטת כספים נוהגת מהתורה הן בארץ והן בחוץ-לארץ גם בזמן הזה).

הגמרא ממשיכה ומביאה את דברי רבי יהודה הנשיא לפיו ישנו קשר מהותי בין השמיטה לבין היובל: רק כאשר היובל נוהג (החזרת הקרקעות לבעליהן ושחרור מלא של העבדים בשנת ה-50, כלומר אחרי שבעה מחזורים של שמיטה) אז השמיטה נוהגת מדין תורה, ואילו כשאין היובל נוהג השמיטה נוהגת רק מדברי חכמים (היובל התבטל בחורבן בית ראשון ולא חזר מאז, כך שכבר בתקופת בית שני השמיטה נהגה רק מדרבנן). לכן יכול היה הלל להתקין את הפרוזבול.

בחלק האחרון מסבירה הגמרא את התנאים לקיום היובל, והם שיושבי הארץ (עם ישראל) יהיו עליה וכן שלא יהיו מעורבבים אלא שכל שבט ישב על מקומו. כך שמרגע שגלו שבטי ראובן, גד וחצי המנשה (עוד לפני חורבן הבית הראשון) התבטל היובל ולכאורה אין כרגע אפשרות מעשית לחדשו לפי דברי הגמרא כאן.

שאלות לדיון:

- א. עם סיום מסכת שביעית קושרת הגמרא בין היובל לשביעית באופן ברור, ולמעשה מגדירה את השביעית כמצווה המקויימת מדרבנן בלבד בימינו. מה משמעות הדבר מבחינתנו כשאנו חושבים על חידוש שנת השמיטה באופן הרלבנטי לימינו?
- ב. רעיון היובל הנו רעיון מרחיק-לכת יותר אף מרעיון השמיטה. כיצד לדעתכם ניתן ליישם רעיון כגון זה באופן רלבנטי למאה ה-21?
- ג. מהו טיב היחסים בין עם ישראל השוכן בארץ-ישראל לבין עם ישראל השוכן בתפוצות, ומה משמעות אחדות העם בארצו?

